

Научна критика и полемика

Discussion and Polemics

О судбинама антике. Поводом књиге *Шта је антика?* Кристине Амаду.

Превела Јелена Лома. Лозница: Карпос.

Одавно се нечему нисам тако обрадовала као када ми је пре пар месеци поштар позвонио на врата и предао пакет у коме је била књига Кристине Амаду *Шта је антика?*. Радовала сам се јер, не само да књигу нисам наручила и да је стигла као изненађење од издавача, већ је и сама тематика ове монографије оно што ме последњих година заокупља.

Ову темељну и садржајну, а питко написану књигу изврсно је превела Јелена Лома. Ауторка је Кристина Амаду, професорка историје идеја на Универзитету у Ослу, чији се распон истраживачких интересовања протеже од антике, преко Византије све до савременог доба, обухватајући питања рецепције антике, као и родне и хришћанске историје. Само велико истраживачко искуство и темељно познавање антике и њене рецепције какво поседује ова ауторка, могли су дати тако слојевиту, а истовремено једноставно и јасно написану књигу која је намењена широкој читалачкој публици. На самом почетку Амаду поставља једно од питања кључних за сваку научну дисциплину, а то је колико и шта ново можемо још открити, тј. сазнати о антици, истичући да нови увиди у будућности неће бити последица материјалних открића, већ, пре свега, постављања нових питања, а једно од њих је и „како је антика постала то што данас представља, то јест како је она преношена, превођена, реконструисана и примењивана у разним контекстима током историје?“ (Амаду 2019, 11).

И управо на ово питање даје одговор Кристина Амаду која одлично познаје не само антику, већ и знања и представе о антици, тј. њену рецепцију кроз историју. У том смислу, могло би се рећи да се књига може сврстати у студије рецепције антике, једно релативно ново истраживачко поље – или, како каже Мартин Винклер, *ново-а-старо* (Winkler 2004) – у коме су се класичарима, који су се рецепцијом бавили и раније, придружили и изучаваоци других области, пре свега књижевне и уметничке теорије. Ова дисциплина преиспитује начине на које се поједини антички текстови, идеје и представе преносе, преводе, преобликују, у каснијим временима добијајући најразличитије облике, у уметности, архитектури, популарној култури и свакодневици користећи значења и ауторитет који антика поседује. Кључно за савремени приступ ове дисциплине јесте посматрање самог процеса у коме до рецепција долази под дејством различитих чинилаца, од ширих друштвених до индивидуалних. Управо по томе се овај савремени приступ студија рецепције разликује од некадашњих, хронолошких, који су прилазили наслеђу и традицији (Hardwick 2003, 2–3) без икаквог критичког осврта на ове процесе и категорије које се у савременој антрополошкој теорији објашњавају као

друштвено условљене, динамичке и дискурзивне (Gavrilović & Đorđević 2016, 990–991).

Међу истраживачима рецепције антике не постоји сагласност око тога да ли је у анализама нових текстова неопходно освртање и на антички контекст, што сматрам драгоценим, јер управо то усложњава перспективу и побољшава наше могућности разумевања и античког и сопственог времена. Ова књига несумњиво је снажан аргумент који иде у прилог изучавања текстова кроз историју, са нових позиција, јер она се не бави појединим примерима рецепције, већ рецепцијом грчке и римске антике у целини, у дијахронијској перспективи. Ауторка нас проводи кроз различите епохе и кроз судбину антике у променљивим историјским и културним контекстима у којима се обликовало занимање за антику, било да је била заборављена и наново откривена, било да су се текстови спорадично и несистематски чували, било да је томе био посвећен озбиљан организован рад или да је ова епоха инструментализована. И управо поглед кроз време који књига пружа, драгоцен је коцкица у мозаику, која нам омогућава да боље разумемо присуство антике у савременом свету, а то је питање које нам се неизбежно намеће.

Књига започиње основним знањима која смо стицали о Грчкој и Риму још у гимназији или на првој години студија класичних наука, подсећајући нас на Хомера и Вергилија, на политичке системе грчких полиса и на њихове разлике, на атинску демократију и римске цареve, на Сократа, Платона, Аристотела, као и на бројне разлике унутар самих античких друштава, настављајући да говори о томе како се знање о антици губило, обнављало, преносило и преводило кроз различите епохе све до данашњег дана и како је збир тих знања, а можда је исправније рећи – читања, допринео слици која о антици данас постоји. Јер оно што је важно за сваку рецепцију и за свако ново читање и коришћење старог текста јесте контекст, али и намере са којима се тај процес одвија.

Све у свему, када се након ове књиге осврнемо на однос према антици у историјској перспективи, постаје јасно да се структурално заправо тај однос и није временом мењао много, утолико што су перцепцију и рецепцију антике заправо одувек одређивали контекст, као и потреба оних који су антику креирали и/или употребљавали. У том смислу, оно што уочавамо као разлику јесте последица различитих потреба и променљивих околности. Крећући се кроз време и простор, на ове нијансе Кристина Амаду детаљно скреће пажњу. Познати су нам примери како су нацизам и фашизам користили антику за сопствене потребе, али је мање познато како су се у средњем веку антички текстови ишчитавали и прилагођавали потребама хришћанства, пролазећи кроз процес „измирења“ са доминантним, хришћанским вредностима, без свести о томе да је реч о другачијој култури. У вези са средњовековном рецепцијом, нарочито је интересантна паралела која се може повући са бројним савременим примерима. Наиме, ако се сетимо назива средстава за чишћење фирме Ајакс (Ajax), није сасвим јасна асоцијација робне марке за хигијену и латинског имена великог грчког јунака (заправо двојице јунака са истим именом: Великог и Малог Ајанта) у борби за Троју. Исто тако, филм Троја из 2004. године представља толико обогаћену верзију догађаја описаних у Илијади да би наш закључак лако могао бити да је често произвољан однос у савременој рецепцији последица примата који данас имају тржишне вредности у односу на знање. Занимљиво је то упоредити са

средњовековним примерима које спомиње Амаду. Наиме, антички мотиви (јунаци, митолошка бића, па и историјске личности) добијали су и у ранијим епохама потпуно нова значења, често без уважавања првобитног контекста. Ауторка наводи средњовековне ликовне представе Цицерона и Платона као хришћанских монаха. Дакле, игнорисање знања није ексклузивно савремена одлика. Наравно, и у прошлости као и данас, било је оних који су се антиком помно бавили и оригинално је промишљали. Критички однос према идеализованој антици, који се неговао и изграђивао вековима нарочито је изражен након Другог светског рата, када је дошло до суочавања са експлицитном злоупотребом антике од стране фашизма и нацизма. Овим проблемом почели су се бавити антрополози антике, али и сами уметници који су се античким текстовима почели поигравати, скидајући антику са пиједестала и отварајући нова питања. Примера за то има много, од Џејмса Џојса, Пикаса и Далија које спомиње ауторка, до Пазолинија, Коктоа, Воли Сојинке, Маргарет Атвуд, Џенет Винтерсон и многих других.

Једноставност, велика ерудиција и свежа перспектива главне су одлике ове књиге. Њен посебан квалитет је што није намењена искључиво стручном, већ је писана и за широки читалачки аудиторијум, нудећи перспективу и знања која се у оквиру школског образовања не добијају. „Када проучавамо шта су људи у различитим временима желели да преузму и искористе, сазнајемо и шта су они желели да прећуте, прикрију или шта напосто нису разумевали“, осврће се Амаду на рецепцију антике.

Када савремени образовни систем данас систематски прећуткује нове увиде и сазнања хуманистичких и друштвених наука, то такође говори нешто о нама. Срећом, постоје истраживачи попут Кристине Амаду која своја сазнања преноси питко, па је читање овакве књиге може бити право задовољство за широку читалачку публику. Срећом, постоје и издавачи, попут Карпоса, који овакве књиге настоје да приближе широј читалачкој публици.

Литература

- Amadu, Kristina. 2019. *Šta je antika?* Prevela Jelena Loma. Loznica: Karpos.
- Gavrilović, Ljiljana & Ivan Đorđević. 2016. „Sjenički sir kao nematerijalno kulturno nasleđe: Antropološki pristup problemu“. *Etnoantropološki problemi* 11 (4): 989–1004.
- Winkler, Martin. 2004. Review: *Reception Studies. Greece & Rome. New Surveys in the Classics* 33. Oxford: Published for the Classical Association by Oxford University Press, 2003. v, 128 pages. *Bryn Mawr Classical Review*.
<https://bmcr.brynmawr.edu/2004/2004.04.16/> (pristupljeno 10. avgusta 2020).

Лада Стевановић